

ISBN: 978-625-7587-71-6

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 529

İnceleme

Yayın Yönetmeni
Furkan Çalışkan

Dizi Editörü
Aykut Ertuğrul

Yayıma Hazırlayan
Ali Oturaklı

Düzeltili
Filiz Muslu

Kapak
Harun Tan

Mizanpaj
Nilgün Sönmez

1. BASKI

Eylül 2021
İstanbul

Ketebe Yayınları
Sertifika No. 49619
Maltepe Mahallesi Fetih
Caddesi No: 6 Dk: 2
Topkapı 34010 İstanbul
Tel: 212.612 29 30
e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt
Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş.
Cihangir Mah. Güvercin Cad.
No: 3/1 Baha İş Merkezi A Blok
Kat: 2 34310 Haramidere -
Avcılar / İstanbul Sertifika No: 44452
Tel: 212.412 17 00

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

Âşık Şeytan Kör Talih
Şeytanın Kültürel Biyografisi

EMİN GÜRDAMUR

KETEBE

Emin Grdamur

1980 yılında Trabzon'da doğdu. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Öyküleri *Hece*, *Heceyk*, *Türk Dili*, *Der-gh*, *Kitap-lık*, *İtibar* ve *Muhayyel* dergilerinde yayımlandı. Yazarın ilk kitabı *Atları Uçuruma Sürmek*, ESKADER tarafından 2017 yılının; ikinci kitabı *Herkesten Sonra Gelen*, Türkiye Yazarlar Birlięi (TYB) tarafından 2019 yılının en iyi hikye kitabı seğildi, ayrıca Rasim Özdenören yk dl'n aldı. Grdamur, 2019 yılında Necip Fazıl İlk Eserler dl'ne layık görüldü. çnc yk kitabı *Yasak Ağacın Altında* 2021 yılında yayımlandı.

İÇİNDEKİLER

Sunuş	7
Âşık Şeytan Kör Talih	11
Şair ve Şeytan.....	25
<i>Kayıp Cennet</i> 'ten Sonra	47
Üç Faust Sonsuz Gece	63
Başkaldıran Kurmaca.....	93
Şeytanın Oyuncakları.....	127
Kaybetmenin Anatomisi	157
Gogol'ün Paltosundan Çıkan Şeytanlar	177
Varlığı Yadsınan Ruh.....	205
Şeytan Örümceği: Kötülük Sorunu	227
Erlik'in Tükürüğü: İnsanın Mayası.....	253
Oğuz'da Şeytani Bir Arketip: Tepegöz	271
Osmanlı Cadıları	289
Şeytanın Terk Edilmiş Metresleri.....	301
Kaynakça.....	315

SUNUŞ

Kötülük, kaynağı ve niteliğı itibarıyla tarih boyunca insanoğlunun zihnini meşgul eden temel sorunlardan biridir. Geleneksel dönemde kötülüğün kaynağı olarak görülen şeytan, teolojiye göreceli bir konfor sağladı. Mitleri ve dinleri didik didik eden, geleneğın var ettiğı birikimi hallaç pamuğı gibi savuran pozitivist rüzgâr, şeytan hakkında konuşmayı gereksiz bulduğunda ya da onu tarihin en büyük uydurması, teolojinin gereksiz ayrıntısı olarak nitelendirdiğinde bile insanın kadim düşmanı kazanmaya devam etti. Nitekim Baudelaire'in dediğı gibi şeytanın en büyük numarası insanları kendi yokluğuna inandırmasıydı. Aydınlanma deneyimlerinde şeytan, insan karşısında yeni bir görünmezlik pelerini elde etmişti. Neticede bütün savaşlarda kendini saklamayı başaran taraf tartışmasız bir üstünlük sağlar.

Yıllar önce, Goethe'nin Mefistofeles şahsında şeytanı Batı'daki egemen teolojik imajının dışında yepyeni bir kimlikle dolaşıma soktuğunu gördüğümde insanlığın bu en güçlü arketipinin tarih boyunca başından geçen değışim hikâyesinin Doğu'da ve Batı'da izini sürmek gibi tez canlı bir hevese kapılmıştım. Fakat yaptığım ilk okumalar, bu çapta bir iz

sürmenin insan ömrünü lebalep dolduracak yoğun bir emek gerektirdiğini fark etmeme neden olmuş ve beni hızlıca kendi sınırlarıma geri itmişti.

Vazgeçişlerin tuhaf intikamları olur. Nitekim bu kitap da vazgeçilen bir yürüyüşün, daha sonra sahibinden aldığı intikam olarak elinizde bulunuyor. Bu fikrin, içimde uzun yıllar kış uykusunda uyurken (ya da uyuma numarası yaparken) gizlice düşünsel yolculuğuma müdahale ederek ilgilerimi, okumalarımı kendi hizmetine tabi kıldığını fark ettiğimdeyse iş işten çoktan geçmişti. Haritası çizilmiş, durakları ve geçitleri belirlenmiş bir yolculuk büyük oranda çıkılmış bir yolculuktur.

Şeytan gibi uçsuz bucaksız bir fenomenin her alanda bıraktığı izleri takip etmek yerine onun yalnızca edebiyattaki izlerini sürmek elbette daha isabetli olacaktı. Ne var ki şeytanın tarihsel hikâyesiyle mitolojik hikâyesi, teolojik hikâyesiyle psikolojik hikâyesi pek çok açıdan birbiriyle kesişen, birbirini besleyen bir akışa sahip. Dünyanın her yerinde başkalaşan metaforlar eşliğinde ortaya çıkan şeytan imgesi, su götürmez biçimde insanın hikâyesini hem geriye doğru hem de ileriye doğru anlamlandırır. Zaten onun bu saydam, kaygan, ele avuca gelmez hüviyeti, katı aklın acımasız değirmeninden bile sağ kurtulmasını sağlamamış mıydı?

Mitolojide, ilkel inançlarda kendinden menkul bir karanlığı temsil eden şeytan, semavi dinlerde Tanrı'nın her şeyi kuşatan kudretine boyun eğen bir imtihan figürüne dönüşmüştü. Modern dönemdeyse insan ve toplum hâllerinin alegorisinde vazgeçilmez bir işlevsellik kazandı. Her halükârda o, insanla ilişkisi ölçüsünde varlık kazanan bir arketipti ve insan, şeytanın ayartılıyla muhatap olduğu nispette insan kalacaktı. Modern psikolojinin öncüleri, arketipler ve kolektif bilinçaltı kuramları üzerinden yine onun yer altındaki kapısını çalacaktı. Kapı açıldığında hepimiz şaşkına dönecektik. Epistemolojik gaddarlık karşısında çekildiği ininde korkudan titreyen bir

ucubeyle değil, bütün işlerini yoluna koymuş, hükümranlığını genişletmiş bir kralla karşılaşacaktık. Ölümsüz bir figür olarak şeytan, bilinçaltının en görkemli tahtında oturmaktaydı.

Şeytani doğrudan veya dolaylı şekilde konu alan metinler eşliğinde yaptığım yolculuk, yer yer ondan uzaklaşarak başka yolculukları deneyimlememe vesile olduysa da temelde Tanrı, insan ve kötülük gibi ezeli soruların istikametinden ayrılmadı. Kitap boyunca kimi eserlerden alıntı yaparken risk barındırdığını bile bile metinlerin yaratıcı çağrışımlarına hanel getirmemek için kendi sesimi olabildiğince kısıtığım anlar oldu. Ayrıca ileri okumalara kaynak teşkil etmesi için atıf ahlakına elimden geldiğince riayet etmeye çalıştığımı da söylemek isterim. Yazılarımın akışı doğrultusunda geliştirdiğim tercihler nedeniyle Goethe'nin *Faust*'u, John Milton'ın *Kayıp Cennet*'i, Mary Shelley'in *Frankenstein*'i gibi Türkçeye farklı mütercimler tarafından aktarılan kimi eserlerin birkaç çevirisine birden atıf yapmaktan imtina etmedim.

Bu kitap mitlerden, destanlardan, kadim söylencelerden modern edebiyatın kült metinlerine varıncaya değin geniş bir arazide izini sürdüğü şeytanın kültürel biyografisinin sınırlarında dolaşmakla beraber, içimizdeki karanlığın parçası olan bir varlığın temsil ettiği anlam alanına dair pek de yabancı olmadığımız bir öngörü sunuyor.

Kitabı hazırlarken şeytanın kültürel izlerini, çağlara göre mi coğrafyalara ya da inançlara göre mi tasnif etmem gerektiği konusunda yaşadığım tereddüt, süreç içinde ilgi merkezlerimin ve okuma seyrimin sonucu olarak bir başka seçeneği doğurdu. Şeytan imgelerini, her yazıda ele aldığım konuya uygun şekilde çağ, kültür, coğrafya sınırına bağlı kalmaksızın akışa dâhil ettim. Bu tercihle ortaya çıkacak anakronik savruluşlardan kaçınmak için de kitap boyunca dikkatimi korumaya çalıştım. Öte yandan bu yöntem, insanlık tarihiyle yaşıt evrensel bir figürün edebî metinlere yansıyan portresini,